

"Den gamle majoren på Fårbo".

En kortfattad sammanställning över majoren och godsägaren Carl Adam Nordenskjölds liv 1795 - 1880.

Föredrag hållet vid Nordenskjöldska släktmötet på Fårbo den 15 aug. 1970. Sammanställningen gjord sommaren 1970 av Carl Adams sonsonson, överläkaren Jan Nordenskjöld, Gävle.

Källor: Erik Nordenskjöld: "På Amiralens tid". (1933) jämte 600 av Carl Adam skrivna brev till sina bröder Carl, Otto, Anton och Axel samt till sin son Carl Axel åren 1813 - 1880.

Flertalet av oss här närvarande, som äro födda Nordenskjöld, har en gemensam nämnare, nämligen viceamiralen Otto Henrik Nordenskjöld. Otto Henrik var den förste Nordenskjöld, som bebodde Fårbo, som han inköpte 1791.

Fårbo historia under amiral Otto Henriks tid (1791 - 1832) har amiralens sonson, överste Erik värtaligt beskrivit i sin bok "På amiralens tid". Överste Erik kunde därvid till allra största delen bygga på det stora brevarkiv, som pietetsfullt bevaras här på Fårbo. - Som arv efter min fader har jag en mycket stor samling brev (600 st), skrivna av Carl Adam, den av amiralens söner som 1832 skulle överta och förvalta Fårbo under resten av sin levnad, till sin död 1880. Denna brevsamling omspänner tiden 1813 - 1880 och berör inte bara Carl Adams liv och Fårbo historia utan även i hög grad syskonens och flertalet övriga släktingars levnadsöden. I denna min kortfattade översikt har jag valt att huvudsakligen beröra Carl Adam och hans familjs levnadsöden.

Carl Adam föddes på Fårbo den 22 mars 1795 som nr 5 i en 7 syskon stor barnaskara. Det var den 5 år äldre systern Hedda, som, liksom den 1 år äldre brodern August, skulle ryckas bort vid så unga år.

Det är med de 4 övriga bröderna som Carl Adam står i livslång brevkontakt. Den 4 år äldre brodern Carl, som blev viceamiral, bodde i Carlskrona och på säteriet Spandelstorp, och avled vid 80 års ålder, den 3 år äldre brodern Otto blev överstelöjtnant och godsägare på Sjögle och Karlstorp, och som nådde 96 års ålder, den 2 år yngre Anton, som blev kapten och odlade och skötte gårdarna Bjädesjö och Virqvarn och avled vid 86 års ålder, samt den 10 år yngre brodern Axel, kommandörkapten, bodde i Carlskrona och avled vid 84 års ålder.

Vi vet av överste Eriks bok att syskonskaran växte upp i ett harmoniskt om dock spartanskt hem efter gamle amiralens noggranna, men rättrådiga principer, under överinseende av modern Jacquette samt de på Fårbo boende informatorerna, tidtals fanns även dans- och clavermästare där.

Ett par av dessa principer var:

"Arbete stärker kroppen och gör själen lugn."

"Lyckan följer den, som styr andra, som han önskade själv bli styrd."

"Sparsamhet är en säker inkomst."

De äldre bröderna hade var och en sänds till militärutbildning. Carl och Otto till Carlberg, August till finska krigsakademien.

På hösten 1809 var det Adams tur att bli kadett och sändes som 14-årig till Carlberg. Adam synes ha varit stadgad och stillsam. Han fick utmärkelse för pålitligt uppförande. I ämnena medelgod, utom i teckning där han var "berömlig" - han blev ju också senare topograf. På Carlberg fick han sällskap av äldre brodern August som flyttade över från Finland 1810 samt 2 år senare av den yngre brodern Anton.

1812 låg krig i luften i Europa. Adams officersexamen påskyndades och 2 mars 1813 undertecknar Carl XIII Adams utnämning att vara "Fänrik vid Jönköpings Compagnie af Smålands Dragonregementes infanteri Batallion", vars chef han blev 25 år senare och med den äran skötte till sitt avsked 1845.

Julen 1812 var hela Fårbofamiljen samlad utom Anton till den sedvanliga, glada familjehögtiden. Till familjen hörde då även Heddas fästman, löjtnant Freidenfeldt; 5 unga officerare, Hedda, den 7-årige Axel, den 65-årige amiralen och hans 42-åriga, verksamma hustru Jacqueline.

Alla känner vi de sorgliga händelserna strax efter denna julhögtid, då en svårt sjuk tiggerska kom till Fårbo och togs om hand av Jacqueline. Smittan fördes över på Fårbo, med följd, att amiralens hustru, dottern Hedda och sonen August avled.

När 1813 års krig mot Napoleon hade börjat, sändes Adam ut med den svenska huvudarmén till Pommern under kronprins Carl Johans ledning.

Nu börjar Adam skriva brev hem till Fårbo och till sin bror Carl. Mestadels ligger Adam i enformig garnisonstjänst. Han fick ej deltaga i slaget om Hamburg - han kom ej närmare Hamburg än 1 mil - men beskriver några skärmytslingar han fick deltaga i, med 4 - 500 döda och sårade fiender och 800 fångar och 40 - 50 egna döda eller

sårade. Han sliter ont med ideliga, upp till 30-mila, långmarscher på bottenlösa vägar omväxlande med bivacker. Av bror Carl får han veta att den 31-åriga kusinen Aurora från Finland kommit till Fårbo för att bli amiralens stöd och ta hand om lille Axel och Fårbo inre hushåll. "Aurora är gladlynt, har hyggelit ansikte, vacker växt, ett förträffligt sätt att vara och ett lustigt humör, som lättar upp den dystra stämningen på Fårbo" skriver Carl.

Adam fick vara med om intagandet av Lybeck, Kiel och Fredriksstadt. Julen 1813 firade han i en liten tysk by - "ack sådan skillnad mot förra Fårbojulen" skriver Adam.

Efter krigets slut 1814 återgick Adam till sin militärtjänst i Jönköping och julen 1814 fick alla 4 syskonen fira tillsammans med fadern på Fårbo.

Nu skulle ju Adams "Sturm und Drang"-period börja. Militärtjänsten var ju i kortare eller längre perioder, avbrutna av långa permissioner, då han vanligen vistades på Fårbo och hjälpte gamle amiralen med allehanda arbeten, bland annat med brevskrivning till bröderna, framför allt Carl och Otto. Runt om i Småland fanns ju likartade gods som Fårbo med ungdom, där de manliga vanligen var indelta officerare liksom Adam. Det fördes på den tiden ett intensivt umgänge gårdarna emellan med baler och kalas, där de unga fattiga, men oftast väluppfostrade officerarna var välsedda kavaljerer åt de unga, giftaslystna fröknarna. Dessa tillställningar synes dock ej ha varit Adams största glädjeämnen. Så beskriver den 20-årige Adam en bal i Vimmerby: "Damerna var sköna och beprydda med karbunklar (=granat-smycken), men kunde ej beveka honom att dansa. Musiken bestod av 4 fioler, en triangel och stadens trumma jämte en mungiga. Musikanterna saknade vador och risvalkar och gjorde sig i det hela en slät figur. (Dåtidens manliga, civila högtidsdräkt bestod ju bl.a. av knäbyxor och rispudrad stångpiskperuk. Lösa vador var vanligt för att än mer framhäva männens skönhet och manlighet.)

Adam tog ofta sin tillflykt till amiralens gård Sjögle och som skötes av arrendator. Avsikten var vanligen att hålla ett öga på arrendatorn och rapportera för pappa amiralen. Adam skriver därifrån: "Här är dåligt med mat - endast en tunna salt sill - här måtte djävulen leva länge - bättre fara hem - där slipper man alla livets bekymmer."

Även hemma på Fårbo blir det långtråkigt - han längtar inte tillbaka till den ledsamma militära expeditionstjänsten. Helst skulle han åter vilja ut i kriget mot Napoleon.

Ofta får han under militärtiden skriva hem till "Snälla Far" och be om tillskott till den magra lönen. Så även när han är i tur att bli löjtnant, och måste betala accord till föregångaren. Det blev för gamle amiralen att såga mera timmer att förvandla i konstanter. (Behovet av pengar var för söner då, som nu, konstant, och har väl alltid varit största drivfjädern till brevskrivning till hemmen.)

1816 i januari gör gamle amiralen, 69-årig, sin berömda, veckolånga resa till Stockholm i täcksläde, som inretts som en modern campingvagn. Den gamle ville ej begagna gästgivargårdarnas obekväma och ofta lusiga sängplatser. Adam och bror Anton följde med hela vägen till häst.

Så gick livet på Fårbo sin gilla gång. Gamle amiralen arbetade som förr - odlade och nyodlade. Alltsom oftast kom sönerna hem från sina respektive militärtjänster och hjälpte till. Oftast var Adam hemma, som ju hade sin militärtjänst närmast hemmet. Carl och sedermera även Axel hade ofta årslånga sjökommenderingar.

Efter Carl XIII:s död 1818 var Adam liksom även Otto och Anton med sina regementen närvarande vid den nye konungen Karl XIV Johans kröning och för att avlägga tro och huldhetsed.

Sommaren 1818 söker Adam tjänst vid Göta kanalbygget, liksom förut bröderna Otto och Anton gjort. Det var mest som arbetsledaradjutant med ansvar för skrivarbeten, arbetarnas löner mm. - Till detta kanalarbete återkom Adam sedan flera somrar och hade därvid stor nytta av sina då förvärvade topografiska kunskaper.

I april 1820 skriver Adam till Carl att "pappa har slagit sig lös och inköpt ett halvt dussin böcker bl.a. "Arkiv för animal magnetism" och "Sättet att göra socker" - vilket förefaller svårt att tro, men enligt nämnda arkivs sanningar får man göra det ofattliga utan att begripa. Pappa har satt majsplanter i drivbänkar."

Förutom att vara gamle amiralens stöd och hjälp med sysslorna på Fårbo fick Adam ofta bli den förmedlande länken till bröderna. 1821 ber han Carl att skaffa böcker till "gubben", bl.a. "Drömmarnas symbolik: En inblick i andevärldens hemligheter." (Det fanns bland ami-

ralens bröder flera, som mycket hårt engagerat sig i Swedenborgs mysticism.)

Adam får först 1822 sin löjtnantsutnämning och i fortsättningen delar han sin tid mellan möten på Ränneslätt, expeditionstjänst i Jönköping, arbetskommenderingar vid Göta kanalbygget och topografitjänst i olika delar av landet. Av hans brev att döma är han lugn och harmonisk och icke utan en viss humor. Han skriver rakt på sak utan krusiduller eller utsvävningar. Man kan ej beskylla honom för att vara särdeles fantasifull.

Jordhunger var ju vid denna tid vanligt bland jordägande adelsmän. Även gamle amiralen hade denna last, och 1824 köpte amiralen Vallnäs. Närmaste grannen till Fårbo var ju Hammarskjölds på deras gamla släktgård Virbo - Hammarskjölds köpte samma år Virqvarn, som ju senare blev bror Antons hem och egendom.

Hösten 1824 var Adam i Stockholm för att tjänstgöra på topografiska kontoret. I samband därmed avsåg han att med stöd av sin förbandsgeneral hos kungen utverka att få bli kapten vid generalstaben och skriver till bror Carl: "Jag har min egen lycka i avseende på fortkomsten - och måhända är det mitt eget fel - men jag känner ej stor hugnad i avseende till sättet att komma fram här i världen." (Nej "armbågar" var inte Adams framträdande sida - ett släktdrag, som väl även kunnat spåras hos följande generationer av Fårbosläkten.)

Gamle amiralens syn blev med åren allt sämre och 1825 får Adam i uppdrag att i Stockholm köpa ett par glasögon passande en 78-åring! De blevo tydligen inte till stor nytta. Följande år meddelar Adam sin bror Otto att "nu hjälper inte glasögon längre." Det blev Adam, som efter diktamen fick sköta gamle amiralens stora korrespondens och läsa högt för honom. Vid denna tid grasserade som vanligt om höstarna elakartade sjukdomar i Sverige. Det var vanligen frossa (en malariaart), rötsot och gastrisk feber (tyfus och paratyfus). Dessa sjukdomar var med rätta mycket fruktade, då de ofta ledde till döden. Även Adam angreps men tillfrisknade.

1828 förlovar sig brodern Anton med Teofila Hammarskjöld på Virbo och Anton övertar arrendet av svärfaderns gård Bjädesjö, som låg nära Vetlanda, där de levde en stor del av sitt liv och såg alla sina 12 barn växa upp. 1849 flyttade de in i Virqvarn.

Med anledning av Antons förlovning skriver Adam till Carl: "själv vet jag inte hur det skall bli. Jag har alltid kämpat med behovet för att själv kunna leva och finner inte desto mindre det svårt att uppgöra ett parti, där penningar måste sättas i första rummet och person i det andra - bättre är tvärtom, om också med uteslutande av det förra."

1828 var det alltjämt inte så alldeles lätt att färdas på landsvägarna i Sverige. Mellan Fårbo och Stockholm var det 50 mil - och att efter häst sitta i en ofjädrad vagn var ingen sinekur. Bästa väglaget var på vintern, när vägarna var frusna och plögade. Adam och Anton skulle en gång på våren fara till Stockholm och det var dåligt med snöföret. Då fick Fårbodrängen göra lösa medar - att vid behov sättas under vagnshjulen så att alla väglag kunde utnyttjas.

Vid slutet av 1820-talet sattes de första ångfartygen in i trafik mellan Sverige och Finland som konkurrens till segelfartygen. Ett av de få ångfartygen som fanns hade nyligen tagit eld och brunnit upp och Adam skriver till Carl: "det är skada för ångfarten, kanske lyckas det bättre till lands med vår svensk Ericssons uppfinning i London av en ångvagn, som lär gå 5 mil i timmen!" Ett år senare (1830) skriver Adam till Otto, "att en kamrat berättat, att den Ericssonska ångvagnen i London nu kunde gå 6 mil i timmen och ändå dra 38 ton, som ju svarar mot 228 tunnor råg. Bestämt har berättaren överdrivat", tror Adam.

Nyårsafton 1829 gifter sig Anton på Virbo med Teofila Hammarskjöld. Det var svåra stormar till havs, men Virboskepparen lyckades i tid komma hem från Stockholm med brudklänning mm. Ett bröllop på en stor herrgård denna tid fordrade mycken förplägnad till det oftast stora uppbådet gäster. En bevarad sammanställning av nödvändig rekvizita finns, den gäller visserligen inte Teofilas bröllop men väl systemen Jacquettes .

1 tunna vete

1 tunna råg

4 pund smör till maten, dessutom bordssmör

60 kullor ägg (1 kull är 1 dussin, 720 ägg.)

100 pund socker

3 st stora kalkoner

6 st tupper
 4 st grisar på 6 - 7 veckor
 9 pund fisk
 1 stor, god kalv på 9 veckor
 1 större svin på 11 pund omkring
 1½ rökt lax från Em
 75 bouthelier Win, bestående af Champagne, Renskt, Cherry och
 Portewin och Muskat, samt Punch litet och Porter - tillika med
 12 flaskor Soda Watten.
 2 st krokaner à 10 Banco stycket
 20 pund annan konfekt
 3 sorter utmärkt fina Thebröd och Caffé - allt från Carlskrona
 8 st rökta tungor, koktes
 4 kannor söt grädde köptes till Glace och smultron, utom den som
 fanns efter 26 kannor mjölk på dagen. Dessutom alla andra speceri-
 er som ej kunna beräknas!

Gamle amiralen blir nu allt skröpligare i kroppen, men är alltjämt
 vid full vigör vad själskrafterna beträffar. Han har haft ett par
 övergående förlammingsanfall, ser mycket dåligt, hörseln starkt
 nedsatt och har ett vätskande sår bakom örat. Ett sår som ej vill
 läkas. Detta onda utvecklar sig småningom mer och mer. Många läkare
 anlitas och många kurer föreslås - de flesta avböjes, oftast med
 rätta av den misstänksamme patienten. - han tror mest på kärnmjök
 och aktivitet. Först i sept. 1831 kommer en Ekman från Kalmar och
 meddelar Adam att det är ett cancersår, som aldrig kan läkas.

Den 8 april 1832 avled den gamle amiralen lugnt och stilla. Endast
 Adam och brösdottern Aurora var hemma på Fårbo då.

Vid arvsskiftet fick Otto överta Sjögge, Anton Gripslund. Carl och
 Axel tog ut sitt arv i kontanter - tills vidare innestående i Fårbo.
 Fårbo övertogs av Adam med kvarstående skuld till Carl och Axel -
 en skuld som först 14 år senare skulle vara betald.

Adam tog nu itu med att driva Fårbo såsom förr fadern gjort. Hans
 tid växlade åter mellan de militära mötena och den långtråkiga ex-
 peditionstjänstgöringen. Han blir nu kapten och får betala det sed-
 vanliga accordet.

Först fick han bygga om brännvinsbränneriet och installera en ny kopparpanna. Brännvinet var ju en god inkomstkälla. Brännvinet såldes dels till Stockholm, dels till Ficksjökrog, som låg vid landsvägen och hörde till Fårbo. Kusinen Aurora, nu 50-årig, fick ett pensionsbelopp och lämnade Fårbo och slog sig ned i Stockholm, där hon dog 1850.

Fårbohuset rustas nu upp. 1834 omtalar Adam för Otto att 4 kakelugnar uppmurats och att han nu skall börja med nedre våningen. Huset målas. Sadelmakare madrasserar stolar. Carl hjälper honom att i Carlskrona skaffa 2 ljuskronor med 4 ljushållare.

Adam sågar nu det grövsta timmer som någonsin sågats på Fårbo. Han skriver att han fått 35 st bräder på mer än 12" bredd - ända upp till 18" bredd. (Det är 45 cm, man kan nog utgå ifrån att en hel del av Fårbogolven härrörde från dessa bräder vid gårdens ombyggnad.)

Den 1 januari 1835 meddelar Adam sina bröder, att han förlovat sig med överste Jon Stålhammars på Salshult dotter Johanna Amalia. Adam var då 40 år och fästmön 22. (Salshult ligger mellan Virserum och Vetlanda, 7 - 8 mil från Fårbo.)

Sin fästmö Amalia beskriver Adam såhär: "synes mig vara av en god karaktär, utvecklad under en förständig och aktningsvärd moders ledning. Dess öppna och redbara handlingssätt under detta mitt engagement ökar min förbindelse med detta hus på det alla högsta."

Upprustningen av Fårbo skjuter nu ny fart. Huset måste byggas till med eget, gammalt timmer. Huset blir 16 alnar längre för att få köket under samma tak. 4 rum tillkommer.

Adam är, som den gamle amiralen, mycket ekonomisk, och han har som princip att inte göra något på skuld. "Först pengarna i handen - sedan handla." Penningknapphet var det ju för jämnan. Hela livsföringen berodde av väder och vind - vad gården kunde producera i spannmål, frukt, brännvin och framför allt skogseffekter. Fårbo sågar blev under hela Adams tid livsnerven i goda som i dåliga tider.

I aug. 1835 sker bröllopet på Salshult och följande år föds dottern Beate Madelene. Nu rivs den gamla köksbyggnaden som låg mittemot

huvudbyggnaden och virket användes till en ny ladugård. Det var då mycket djur på Fårbo. 70 kor och oxar, 70 får, ungdomdjur, grisar och 5 hästar. Adam var liksom amiralen en utomordentligt driftig jordbrukare - följde med utvecklingen och införde nya, moderna metoder på Fårbo. Byggede ut och förbättrade sågverk, mjölkvarnar, grynstamp, benmjölskross, tröskverk, oljestamp mm.

Med sina bröder höll Adam ständigt kontakt, såväl med personliga besök som per brev. Framför allt blev det en intensiv brevväxling med bror Otto på Sjögle, som ju liksom Adam hade en storgård att sköta vid sidan om den militära tjänstgöringen. Mellan Sjögle och Fårbo gick brev 2 - 3 gånger i månaden med utbyte av familjeförhållanden, delande sorger och glädjeämnen, om gårdarnas skötsel och avkastning, om väderlek, gröda och hushållning, om barn och släktingar, om dags- och världshändelserna. Lin och honung kom från Sjögle till Fårbo och i gengäld sålde Adam strömming, grönsaltade gäddor, torsk och sik (som fångats på Virbo) och lax och matolja, som köptes i Stockholm och med segelskuta fraktades till Figeholm.

Brodern Carl var som sjömiliter ofta ute på långresor till främmande länder - bl.a. Medelhavet. Efter varje resa hade han med sig hem gåvor och delikatesser till bröderna på land. Så kommer det orientaliska mattor, kaggar med Marsalavin, risgryn, makaroner, fikkon mm. Det blev en välbehövlig omväxling mot den salta sillen, saltalaxen, siken mm.

Adams hustru Amalia blev såväl under som efter var graviditet klen och sjuklig. Detta följde henne hela hennes fortsatta liv. Grossesserna kom ju tätt och hon hann aldrig repa sig fullständigt mellan varje förlossning. Så var ju tidens sed. Barnadödligheten var dåförtiden mycket stor. Amalia födde 10 barn på 15 år, men endast fyra av dem överlevde spädbarnsåldern. De fyra överlevande, 2 pojkar och 2 flickor, levde alla till hög ålder.

Adam blev en trägen besökare av marknaderna i närheten - Figeholm, Döderhultsvik (som 1856 blev stad och döptes till Oscarshamn), Vimmerby, Krisdala och ibland även Västervik och Jönköping. Där gjordes affärer, kreatur såldes och köptes mm.

Liksom fadern var Adam intresserad av nyodling. 1842 skriver han att sjön Hörningen tappats ut och torrlagts. Detta medförde 4 - 5 nya tunnland odlingsbar jord. 1843 meddelar han brodern Carl, att han blivit frestad att bli delägare i ett fartygsbygge, som skulle ge goda inkomster, med handel på utlandet. Egentligen gillar han det inte innerst inne. Han blir dock meddelägare i både ett och två fartyg. Naturligtvis blev det bekymmer och stora förluster. (Nej, utpräglat affärssinne hör väl heller inte till de mera framträdande arvsanlagen hos Nordenskjöldare av Fårbogrenen.)

Adam fick många uppdrag inom Misterhults socken - så fick han årligen vara ställföreträdare för landshövdingen vid socknens mantalsskrivning, fick uppgöra tabeller över alla socknens lantbruk, som underlag för beskattning och statistik (drygt 3000 människor bodde i Misterhults socken 1844.). Han satt i styrelsen för hypoteksbank, brandstodsbolag mm. Han var i många år bibliotekarie för ortens läsesällskap, som ju fadern en gång startat.

Adams barn erhöll sin första skolundervisning på samma sätt som han själv och hans bröder, dvs. medelst informator, som bodde på Fårbo, där det nu, som förr, fanns ett särskilt skolrum. Under flera år bodde bror Ottos son Wilhelm på Fårbo och undervisades tillsammans med Beate Madelene och sonen Henrik

Adam beskriver 1844 skolarbetet och barnens vardag så här: "Båda barnen arbeta nu för den nye informatorn Baumgarten från $\frac{1}{2}$ 9 - 11 i nedre våningen av skolhuset och därefter Henrik ensam på skolrummet $\frac{1}{2}$ 12 - $\frac{1}{2}$ 1 och från 2 - 4. Därefter en tur ut i fria luften såväl som om förmiddagen och därefter samlas alla kring eldbratorna med litet frukt och nötter - sedan överläses följande dags morgonläxa, medan de gamle förflyttar sig till förmaket och där bereda sig till läsning i någon allmänt intressegivande bok, varvid unga och gamla fördela sig kring tvenne bord med den sysselsättning, som bäst passar var och en tills soupén börjar. Något därefter göra barnen sin aftonbön för mamma och slutar så sin dag."

1845 kände Adam tiden mogen att förverkliga sin sedan flera år närda avsikt att begära avsked från militärtjänsten efter att i 33 år varit

trenne konungar huld och trogen. Han avgick med majors fullmakt och en pension av 500 Riksdaler om året. Han motiverar sitt avsked med att "vännen Liljestolpe bättre behövde majorstjänsten, det blev dyrt med ny uniform, det hade kommit ett nytt reglemente och en ny arméorganisation - där naturligtvis de unga skall fram - samt att de långa resorna och tjänstetiden ej var förenlig med lantushållningen på Fårbo."

Han kände att han behövdes året om på Fårbo, dels för dess skötsel och att övervaka alla göromål, dels för sina barn och framför allt för sin hustru Amalia, som blev allt klenare för varje barnsäng. - Hon hade nu förlorat 2 små å rad. Den enda vila hon fick var badresorna till Varberg och Marstrand. - "Marstrand är nog bra, men betydligt dyrare än Varberg" skriver Adam.

En badresa till Marstrand i juni 1845 gick med häst och vagn över Jönköping till Motala, sedan med båt genom Göta kanal till Göteborg genom nya Trollhättan. Sedan åter båt till Marstrand.

I september samma år har man haft en sömmerska från Vimmerby boende på Fårbo för att sy kläder åt Beate Madelene, som tillsammans med bl.a. Ottos döttrar skulle gå på danskurs i Vimmerby. Adam skriver synbarligen lättad till bror Otto: "nu har sömmerskan rest hem med allt sitt kرافs. Dock är ett och annat nödvändigt för flickan, när hon nu skall gå på dans." Samtidigt tackar han för "de goda sulorna till Beate Madelenes dansskor". - Adam for till slutbalen - men utan sin hustru, som nu åter fått sina svåra plågor med kramp i magen och sidan - tydande på att hon åter var i grossess.

Den 16 jan. 1846 födde Amalia åter en son som döptes till Carl Axel Mauritz (i sinom tid min farfar).

Tid efter annan förekom missväxt i Kalmar län och drabbade alla, såväl bönder som godsägare. Värst var det för bönderna. Adam sökte alltid hjälpa i första hand sina egna bönder och torpare så långt lagren räckte. Svälten förde med sig stora hopar av tiggare, som drog efter vägarna och ofta gjorde påhälsningar på Fårbo. I april 1846 skriver Adam att "nu har vi dagligen ett 30 - 40-tal som bespisas i Fårboköket". Bland denna fattigdom spred sig ofta förödande

sjukdomar kallade rötsot, nervfrossa och gastrisk feber - sjukdomar som var mycket smittsamma och skördade hundratals döds-offer - ja. även bland Fårbo underlydande. Många tjuvar och annat slödder gjorde gårdar och vägar så osäkra, att man ibland var tvungen att hålla nattvakter. - "man reser, går och sover beväpnad" - skriver Adam. Flera inbrottsförsök gjordes på Fårbo, men det blev aldrig någon större skada. Det var vanligen spannmålen de ville åt. Choleran härjade tidtals med förödande verkan i Sverige i mitten av 1800-talet och skördade många offer i Fårbo närliggande samhällen. Fårbo skonades dock. En annan plåga var vargar-na, som i hopar drog fram i markerna och gav sig fram till husen och förorsakade bekymmer med förlust av kalvar och får.

Många informatorer bodde ju på Fårbo medan barnen var små och ledde deras första skolår tills pojkar-na vid 12 - 13-årsåldern sändes till Stockholm för militärutbildning på krigsskolan vid Carlberg. Flickorna stannade kvar i hemmet och fick till en början sin undervisning av en guvernant och av modern i dåtidens för flickor lämpliga områden. De utbildades ju för att bli goda husrur i och för skötsel av hus, barn och familj. Den "högre" undervisningen skedde i någon pension i Stockholm.

Av informatorerna vill jag särskilt framhålla en vid namn Ekman. Han var son till provinsialläkaren i Kalmar och var den som 1831 hade tillkallats till gamle amiralen och då konstaterat att såret vid örat var cancer och då obotligt. Denne, då 20-årige Ekman kom till Fårbo sommaren 1847 och kom att spela en speciell roll ett år senare. - Den 1 jan 1848 födde Antons hustru Amalia åter en son, som dock avled 11 veckor gammal - just på Adams födelsedag. Samma dag skriver Adam till Otto och meddelar denna sorgliga händelse och berättar samtidigt, att några timmar före gossens död hade två unga läkare kommit från Carlskrona på väg till Stockholm. Den ene var broder till informator Ekman. Kl. 2 på natten blir doktor Ekman häftigt sjuk i gastrisk feber, denna så fruktade sjukdom. Den sjuke måste stanna kvar på Fårbo. Adam var nu högst orolig att sjukdomen skulle sprida sig till Fårbohuset. (Adam hade ju upplevat katastrofen 36 år tidigare, då samma sjukdom på likartat sätt kom in på Fårbo och förorsakade hans moders, broders och systers död.)

Den sjuke dr Ekman sköttes i alla fall på Fårbo med den tidens möjligheter. - Allt gick bra och efter $2\frac{1}{2}$ månad kunde dr Ekman åter lämna Fårbo helt frisk. - Ingen på Fårbo blev smittad.

Denna händelse blev orsaken till att fadern till dr Ekman ett år senare (1849) som tack till Adams hustru Amalia översände en gåva i form av en utsökt skulpterad valnöt, vilken i många tidigare generationer ägts och burits av kvinnliga medlemmar av släkten Stålhammar.

Denna valnöts kända historia är väl värd sitt eget kapitel. Överste Erik har i sin bok "På Amiralens Tid" felaktigt framställt valnöten som en gåva till amiralens hustru Jacqueline Wrangel. Bland de av mig ärvda släktdokumenten har jag funnit gåvobreven. Jag har även fått ärva valnöten, som jag nu bevarar som en släktrelik.

1849 dog Adams svärmor på Salshult och Amalia fick ett arv, som Adam begagnade att köpa den 2000 tunnland stora herrgården Gersebo vid kusten nordost om Misterhult. Adam ansåg att barnens förmögenhet bäst bevarades i jord. Tiderna var ju dåliga, med stor penningknapphet och ideliga konkurser och bankrutter hos köpmän och godsägare. Bl.a. gjorde Hammarskjölds på Virqvarn en stor och uppmärksammas konkurs.

Efter sonen Carl Axel Mauritz födelse 1846 födde Adams hustru ytterligare 3 barn av vilka de 2 första dog vid späda ålder. Det sista barnet - en flicka - föddes den 17 april 1850. 14 dagar senare avled Amalia hastigt (sannolikt av en blodpropp i lungan). Adam stod nu ensam med 4 barn, varav 2 var små - det yngsta 14 dagar. Den lilla nyfödda flickan döptes, samtidigt med bisättningen av modern, till Ameli. Adam får samtidigt meddelande från Carlberg att sonen Henrik fått skarlakansfeber och är rädd att även förlora honom. Så blev det dock inte. Henrik tillfrisknade.

Om den nu 17-årige Henrik skriver Adam till Otto: "han synes ha mycket av praktisk förmåga, måtte bara de intellektuella förmögenheterna också någon gång vakna till husbehov, ty något genialiskt blir han av vad jag förstår inte. Han synes ha stark fysik." (Adam gjorde, som så många andra fäder, misstaget att dra slutsatser av tonåringars slumrande, intellektuella möjligheter. Sonen Henrik blev ju, som vi alla vet en utomordentlig militär och nådde överstes

grad och blev chef för Norra Skånes infanteriregemente samtidigt som han med den äran förde Fårbos stolta traditioner vidare.

Efter hustru Amalias död blev det en svår tid för Adam. Dottern Beate Madelene kom hem från sin pension i Stockholm för att stå för hushållet tillsammans med kusinen Charlotta från Bjädesjö. Följande år får Adam en 45-årig mamsell Aurora Groth från Linköping som hjälp att stå för Fårbo inre hushållning och för skötseln av sonen Axel och den lilla dottern Ameli. Mamsell Groth blev sedan Adams trogna hjälp i Fårbohemmet och skötte i övrigt husmoderns plikter under Adams hela återstående liv.

Den nu 55-årige Adam lever i fortsättningen helt för sina barn och för Fårbo, idogt arbetande med alla en stor gårds mångahanda sysslor. En stor mängd underlydande, tjänstefolk, torpare och dagsverkare. Äldste sonen Henrik var i Stockholm på officersutbildning. Äldsta dottern Beate Madelene var hemma och hjälpte till i hushållet, den 6-årige Axel gavs undervisning av informator tillsammans med kusinen Alexis och löjtnant Ahlgrens son och den 1-åriga Ameli i mamsell Groths vård.

Korrespondensen med bröderna blev allt livligare, framför allt med den äldre brodern Otto på Sjögle och äldste brodern Carl, som nu var befälhavande amiral i Karlskrona. Ett livligt umgänge fördes med de närmaste gårdarna Virbo och Virqvarn, med svärfadern på Salshult och många andra. - Så gå åren med ständigt utbyte med bror Otto på Bjädesjö av dagens mödor och glädjeämnen. På vårarna sådden, på somrarna och hösten skörden, på vintern skogsbruket och tidtals brännvinsbränningen. Marknadspriser, virkespriser, kreaturspriser, - ja allt jämfördes. Det gällde ju att sälja så dyrt som möjligt och att köpa så litet och billigt som möjligt. - Det var ofta dåliga tider med missväxt och sjukdomar. - Adam framhåller ofta, att det var skogen, som gjorde att Fårbo kunde blomstra och tillväxa.

Vid midsommartiden 1854 skriver Adam till Otto : "dessa vackra dagar lever vi mest utomhus under träden och i ett gammalt tält, som slagits upp på gården", samtidigt meddelar han " min såg har gått för fullt. Förutom eget timmer har jag sönderskurit mer än 60 tolfter

tillhörande andra, varav jag som vanligt tagit mittbrädan ur stocken som betalning". Något år senare skriver han "jag skulle nog kunnat få såga än mer, om jag tagit betalt i pengar, men jag är lika trädaktig som förr att taga ett bräde ur varje stock, men så mycket medgivit mig, att jag nu tager andra brädet istället för mittbrädet". (Det blev säkert många breda plankor, som kom väl till pass då Adam sommaren 1855 lade nya golv i hela Fårbo undervåning med undantag av sal och förstuga.)

Dottern Ameli var under uppväxttiden ofta sjuklig och klen - liksom även mamsell Groth. Detta gjorde att Adam nästan årligen for på brunnskur med dem, vanligen Marstrand - på senare år till Ronneby.

Ångbåtarna började i slutet av 1850-talet gå mera säkert och regelbundet, även från den närbelägna staden Döderhultsvik - "Oscarshamn numera Gudbevars" - skriver Adam (Såväl Adam, som gamle amiralen på sin tid hade pläderat för att köpingen Figeholm skulle få stadsrättigheterna). Telegrafn hade införts mellan städerna, men hade ju sina födslovändor. Adam kallade den för "harrverk". Många goda telegrafstolpar levererades dock ur Fårboskogarna.

Trots tidigare, dåliga erfarenheter av delägarskap i fraktfartyg blir Adam delägare i en segelskuta för att skeppa sina bräder och potatis till Stockholm, där avsättningspriserna var högre.

1857 köper Adam till gårdarna Askermåla och Kopparmåla, ett köp som han till en början högeligen ängslades för. Det ekonomiska läget i Sverige hade i slutet av 1850-talet åter blivit sämre. Adam får svårt med kontanter. Med stora svårigheter lyckas han få en kortfristig inteckning belånad. Räntorna var höga. Adam skyltar på Rikets välvisa Ständer, på bankerna och på "import av varor i högst onaturlig grad" - många köpmän kom på fallrepet. (Således samma tankegångar som dagens!)

1858 drabbades Fårbo av en våldsamt orkan, som blåste ned mer än 200 fruktträd i Fårbo stora trädgård. Många av dessa fruktträd hade gamle amiralen planterat på sin tid. Samtidigt tog även sågverket eld och brann ner. Det byggdes omedelbart upp och moderniserades, samtidigt byggdes ytterligare ett sågverk.

Dottern Beate Madelene, som ju var förlovad med löjtnant Adolf Friesendorff och som arrenderade gården Gersebo, skulle nu gifta sig och därefter slå sig ned på Gersebo. Därmed ökade Adams penningbekymmer. Han måste skaffa utstyrsel åt Beate Madelene. Bl.a. skaffade han med hjälp av bror Otto matsilver, vägende 265 lod (ca $3\frac{1}{2}$ kg) och kostade 560 Riksdaler Banco (en oxe kostade då 250 Riksdaler). Adam hade ju nu 2 sågar och de fick arbeta för fullt.

Sonen Henrik är nu 1859 färdig officer och börjar sina möten på Ränneslätt. Carl Axel går på Carlberg och arbetar tydligen flitigt, och har i november 1859 redan tenterat 4 ämnen i 2:a klassen. Adam skriver då till sin bror Otto " jag har alltså inte hjärta att neka honom komma hem till julen - en högst naturlig längtan". (Det var ju förenat med stora kostnader och betydande svårigheter att på vinternfärdas med släde eller vagn från Stockholm till Fårbo och Axel var ju inte mer än 15 år.

Under 1860-talet fortsätter arbetet på Fårbo som vanligt, trots att Adam börjar känna sig äldre och tröttare. Han följer dock med största intresse med allt som händer i världen genom ivrigt tidningsläsande, besök och samtal med bror Anton på Virqvarn en à två gånger i veckan och besök hos övriga släkt och vänner i de närliggande gårdarna. Mycket ofta får han besök på Fårbo. Inte bara av genomresande släktingar. Ofta kommer gamla officerskamrater för att återuppliva gamla minnen från officerstiden.

Adam följer väl med tidens utveckling och moderniserar allt, som hör till jordbruk och skogsbruk. Bl.a. skaffar han en kran av järn, och kan nu lyfta "hela berg" och som kom väl till pass vid kanalbyggena på Fårbo. Han skaffar en modern sågutrustning med en flerbladig maskinsåg. Nu låter han bygga en egen 13-lästers fraktskuta - kallad "St Helena" för sina ved- och potatistransporter till Stockholm. Vid ett besök i Västervik 1865 låter han t.o.m. fotografera sig.

Mellan Adam och bror Otto växlas alltjämt långa brev var och varannan vecka. Korrespondensen med bröderna Carl och Axel i Karlskrona bli däremot alltmer sporadisk och småningom blir det bara

ett eller två brev om året till Carl. I juni 1869 lyckas dock en länge närd önskan gå i uppfyllelse. Alla 5 bröderna, den äldste nu 78 år, den yngste 64, samlas hos Carl på Spandelstorp utanför Karlskrona. Det är från detta möte det i släkten bevarade "5-brödra-fotografiet" stammar.

Under 1870-talet blir även korrespondensen till bror Otto allt glesare. Desto oftare går nu breven till sönerna Henrik och Axel - framför allt till Axel, vilken nu, liksom brodern Henrik, bestämt sig för det militära på heltid. Sönerna är sålunda ej att räkna med för hjälp åt Adam på Fårbo. Adam gläder sig åt umgänget med dottern Beate Madelene och hennes barn, som ju endast bor på några mils avstånd i Gersebo. Dottern Ameli lever fortfarande hemma på Fårbo och är liksom husmamsellen ofta klen och sjuklig och dessa fordrar årliga badresor - numera till Ronneby. Där blommar Ameli upp igen och som Adam skriver - "hon skaffar sig vanor och pengar går åt som kamfert". (Kamfer var ju den tidens - ja även långt senare - enda medel att hålla borta mått och mal i klädkistorna, där den lättflyktiga kamfern ju dunstade bort.)

Sonen Henrik, nu kapten vid generalstaben, var sedan 1866 gift med kusinen Vendela, dotter till bror Anton på Bjädesjö och hade nu 3 barn, Signe, Erik och Harry. Hela familjen var ofta på besök på Fårbo och glädde den nu mer än 75-årige Adam. Yngste sonen Carl Axel, ännu bara löjtnant, (han skulle ju småningom avancera till generallöjtnant och arméfördelningschef) gifte sig 1876 ävenledes med en kusin, svägerskan Vendelas yngre syster Amy. Följande år 1877 födde Amy sin första son, Ivar, som sedermera blev min fader. Adam fick glädjen uppleva ytterligare två söner till Carl Axel, nämligen Axel och Nils.

Trots sin höga ålder skötte Adam Fårbo med samma noggrannhet och omsorg. 1873 skriver han, att han har 40 människor i arbete med skörden. Samma höst tas 120 tunnor potatis upp ur jorden. - följande vinter har han 16 par oxar samtidigt i arbete att köra fram timret till sågarna.

Breven till sonen Carl Axel är i fortsättningen många. Adam berättar vad som händer i det oftast rätt enformiga livet på Fårbo, om

sådd och skörd och underlydande. Han berättar om de glädjande avbrotten när grannar eller gamla vänner kommer på besök. Han diskuterar de politiska dagshändelserna. Varje månad medsänder han några hundra kronor till sönerna som bidrag till deras magra officerslöner.

1877 skriver Adam till sonen Carl Axel, att han låtit draga en vattenledning från Långmossen till Bollnäs. "Det var dyrt, men nu kan jag göra 30 tunnland odlingsbara." Fårbo stora och vackra fruktträdgård underhåller Adam med största intresse och ännu i slutet av 1879 säljer han 30 tunnor frukt till Stockholm.

På hösten 1879 tar den gamle 84-åringen itu med att reglera gränsen mellan Fårbo och granngården Jemserum och ber Carl Axel i Stockholm skaffa fram de gamla kartorna från 1790-talet, då amiralen köpt Fårbo. I januari 1880 meddelar Adam sonen Carl Axel "att nu hade Fårbo gränser befästs med lag-enligt protokoll".

Det sista av mig bevarade brevet från Adams hand är skrivet till Carl Axel och daterat den 4 april 1880. I detta tackar han för meddelandet att Amy nedkommit med sin tredje son, Nils. Adam hoppas få se Carl Axel med familj på Fårbo till sommaren. (Troligtvis blev detta av, då min fader Ivar för mig berättat att han sett och hade minnesbild av farfar Adam med sitt stora skägg.)

Den 10 september 1880 avled "den gamle majoren på Fårbo".

Adam hade väl förvaltatsitt arv Fårbo, som under hans livsgärning betydligt ökat i värde och därtill utökat sin förmögenhet med ytterligare flera välskötta egendomar, som nu gick i arv till de fyra barnen. Arvet fördelades i överensstämmelse med Adams uti testamente från 1877 uttryckta önskan.

Äldsta dottern Beate Madelene fick behålla Gersebo med Gersehagen, yngsta dottern Ameli fick gårdarna Askermåla, Kopparmåla och Ekholmen,, en del i kontanter och en stor del av Fårbo möbler jämte en stor linneutstyrsel.

Yngsta sonen Carl Axel Mauritz fick ut sitt arv i kontanter jämte en del möbler och preciosa från Fårbo. Arvslotterna beräknades till 70.000 kr stycket.

Äldste sonen Jon Otto Henrik blev arvtagare till Fårbo med tillhörande Bollnäs gård med hemman samt de av Adam ägda tomterna i Figeholm. Vid arvsskiftet beslöts även "att samtliga vid Fårbo befintliga familjeporträtt skulle tillfalla sonen Henrik och efter honom hans äldste son". Det blev nu Henriks lott, att tillsammans med sin hustru Vendela föra Fårbotraditionen vidare tills Henriks död 1891, då sonen Harry med sin hustru och kusin Ottonie övertaga skötseln av Fårbo. Efter Harrys död 1922 ärvdes Fårbo av sonen Otto Henrik som tillsammans med sin Berglot hållit Fårbofanan i topp och som numera överlätit förvaltarskapet av AB Fårebo-Flat-hult på sin son Sten med hustru Magdalena. Nu finns på Fårbo ytterligare en manlig generation, den 7:e efter amiralen Otto Henrik och jag vågar uttrycka alla Nordenskjöldars förhoppning, att Fårbo måtte få förbliva i släkten i många kommande generationer.

Som avslutning på denna mycket ofullständiga redogörelse av ett 3/4-sekel i Fårbo historia vill jag ansluta mig till Carl Adams söners visa beslut, "att alla på Fårbo befintliga familjeporträtt skall där kvarbliva" och är det nu min förhoppning, att dessa mina 600 brev, skrivna av Carl Adam måtte få såsom familjeporträtt anses. Jag ber därför att till dagens ägare av Fårbo få överlämna dessa brev att införlivas med Fårbo stora brevvarkiv för kommande forskning.

Gävle 15 aug. 1970

Jan Nordenskjöld
Jan Nordenskjöld